

Viaporin päälliköstä tehtiin Suomen sodan syntipukki

Ilkka Loppolainen, teksti
Kimmo Brandt/Com-pic, kuvat

Kansallisuushetimit ja Johan Ludvig Runebergin Väinöliin Stoolin tarinat ovat vuosikymmenien leimanneet suomalaisen käsitystä Suomen sodasta, joka käytiin Venäjän ja Suomea isännöineen Ruotsin välillä vuosina 1808–1809. Sodan seurauksena Suomi irrotettiin vuosisatoja kestäneestä siteestä Ruotsiin ja liitettiin Venäjään.

Koko viime vuosisata Runebergiä taotiin kouluissa suomalaisen tajuun sellaisella paatoksella, että pakostakin siitä jotain jäi mieleen. Kuten Runebergin viljelemä käsitys, että Viapori (nykyinen Suomenlinna) antautui petoksella venäläisille toukokuun 3. päivänä 1808.

Tuolloin Viaporin päällikkönä toimineen Carl Olof Cronstedtin Runeberg leimaa petturiksi. Runeberg piti Cronstedtin tekoa niin alhaisena, ettei mainitse tätä ruoissaan nimeltä. Kaikki silti tietävät kenestä on kyse.

Oliko Cronstedt petturi? Kysymys askarruttaa tutkijoita yhä. Lopullinen totuus antaa odottaa. Sen siemeniä voi etsiä Suomenlinnasta, missä sijaitsee Cronstedtin työhuone ja asuntona todennäköisesti toiminut Noakin arkkki. Tai Herttoniemen kartanosta, missä hän asui elämänsä ehtoon ja missä säilytetään osaa hänen esineistöään.

Runsas esineistö

Helsingin Taidesalongin pitäjälle, filosofian tohtori Christina Bäcksbackalle Cronstedt tuli läheiseksi, koska hänen kotonaan oli tälle aikoinaan kuuluneita esineitä. Isoisä perusti vuonna 1915 Taidesalongin, jota Christina Bäcksbacka edelleen pitää. Esineet tulivat perheen omistukseen tavanomaisin kaupoin jo 1920-luvulla.

Taidehistoriaa opiskelleelle Christina Bäcksbackalle Cronstedtin jäämistö oli kuin tarjottimella sopivaksi aiheeksi oppinäytetöihin ja lopulta väitöskirjatutkimukseen. Erityisesti häntä kiinnosti esineiden kulttuurihistoria ja tyyli. Samalla tarjoutui tilaisuus kurkistaa Cronstedtin elämään laajemmalti.

Bäcksbackoille kuuluneet Cronstedt-esineet lahjoitettiin Herttoniemen kartanolle, kansallismuseolle ja Suomenlinnaan. Christina Bäcksbackan omistuksessa on enää yksi punssimuki, teekuppi ja suolakko.

Cronstedtin omaisuuden luettelointia haittasi pitkään perunkirjan puuttuminen. Kun se lopulta löytyi, saatiin melko tarkka kuva omaisuudesta. Esineiden tyyllisten ja taidehistoriallisten ominaisuuksien perusteella tutkija pystyi yhdistämään ne historiallisiin tapahtumiin.

Kaikkiaan löytyi 269 esinettä. "Tyyllisesti ne ovat harvinaisen yhtenäisiä. Tämä johtuu siitä, ettei hän juurikaan perinyt tavaroita, vaan osti lähes kaiken päästyään korkeaan asemaan. Ne oli sitä paitsi hankittu hyvällä maulla; ei mennyt överiksi", Christina Bäcksbacka sanoo.

Huonekalujen tekijöiden joukossa oli sen ajan mestareita – samoja henkilöitä, jotka valmistivat esineitä ja tavaroita kuninkaan hoviin. "Hyvälaatuisia, mutta ei mitään uutta luovaa", Bäcksbacka luonnehtii.

Merivoitto loi sankarin

Carl Olof Cronstedtin suku muutti Suomeen Ruotsista. Perhe asui Puotilan kartanossa Helsingissä. Carl Olof suuntautui upseerin uralle ja oli nuoruudesta lähtien paljon matkoilla. Hän osallistui muun muassa Amerikan sisällissotaan englantilaisten joukoissa ja joutui vangiksi.

Cronstedtin ulkomailla tekemät muistimponot osoittavat hänen olleen kiinnostunut sotilaallisista seremonioista. Maailmanmatkoilla hän hankki posliinia ja maalareiden töitä. Parilta Italiasta tekemältään matkalta hän toi esineitä Ruotsin hoville.

Cronstedt pääsi kuningas Kustaa III:n suosioon ja yleni saaristolaisvaston komentajaksi niin sanotussa Kustaa III:n sodassa – sodassa Venäjää vastaan vuosina 1788–1790. Cronstedt johti Ruotsin laivaston maan historian suurimpaan merivoittoon Ruotsinsalmessa – Kotkansaaressa, Mussalon ja Kuutsalon saarten välisellä alueella Kotkan edustalla – heinäkuun 8. päivänä 1790. Tästä kiitokseksi Cronstedt nimitettiin meriasian valtiosihteeriksi Tukholmaan. Virka vastasi nykyistä ministerin pestiä.

Kerrotaan, että Ruotsinsalmen taistelun voiton jälkeen Kustaa III olisi ottanut sinkeltauksen silkkivyön puvustaan ja sitonut sen Cronstedtin ympärille. Vyö on yhä olemassa. Cronstedt sai taistelusta kultaisen mitalin, johon oli kaiverrettu Ruotsinsalmen taistelun symbolikuvio. Siinä voiton jumalatar seisoo venäläisen sotailijan keulassa, heiluttaa Ruotsin lipputa samalla, kun tallaa Venäjän sotailuppa.

Upseeristö palkitsi meripäällikkönä upseerilla astiastolla, joka kantaa Ruotsinsalmen nimeä ja jota sodan symbolikuvio koristaa.

Kun kuningas murhattiin 1792, Carl Olof Cronstedtille myönnettiin yksi viidestä Kustaa III:n muistosormuksesta. Sormusta säilytetään kansallismuseossa, ja kopio siitä on nähtävillä Herttoniemen kartanossa.

Kuninkaan kuolema käänsi Cronstedtin etenevän uran, ja hänet lähetettiin Suomeen – Viaporiin. Tuohon aikaan vuonna 1793 hän hankki Herttoniemen kartanon omistukseensa. Kartano oli välillä muiden omistuksessa, mutta palasi Cronstedtille 1813.

Carl Olof Cronstedt nousi toisen keran meriasian valtiosihteeriksi, mutta joutui palaamaan Viaporiin. "Siirto yllätti hänet. Se oli melkein kuin oltaisiin lähetetty Siperiaan", Christina Bäcksbacka kuvailee.

Arvonlennuksen on uumoiltu olleen yksi mahdollinen syy siihen, miksi Cronstedt luopui Viaporista niin helposti keväällä 1808. Kuninkaallisen määräyksen mukaan hän ei olisi saanut antautua venäläisille. Rangaistuksena hänet aiottiin tuomita kuolemaan. Venäjän keisari Aleksanteri I sai kuitenkin estettyä tämän.

Lahjuksista ei ole näyttöä

Esineistön perusteella Christina Bäcksbacka on tullut siihen johtopäätökseen, ettei Carl Olof Cronstedt saanut venäläisiltä ajanaan mitään niin merkittävää lahjusta, joka selittäisi Viaporin antautumisen.

Esineiden joukosta löytyy ainoastaan muutama keisarillisen lasitehtaan valmistama ja Cronstedtin nimi kirjaimin varustettu lasipokaali sekä pari hopeista kynttiläjalkaa. Mitään viitteitä suurista rahalahjuksista ei ole. Hänen lapsena tosin kävivät Pietarissa hovin koulua, mutta silloin elettiinkin jo Venäjän vallan aikaa.

Bäcksbacka arvioi Cronstedtin säilyttäneen elintonsa jotakuinkin entisellään Venäjän vallan aikana. Hän sai venäläisen eläkkeen ja korvauksia menettämistään osakkeista.

"Herttoniemen kartanosta tulee sellainen olo, että hän haluisi sisustaa sen muistuttamaan Ruotsinsalmen taistelun voittoa", Christina Bäcksbacka pohdiskelee.

Cronstedtista ihmisenä ja perheenisänä on varsin vähän tietoa. Häneltä on säilynyt yhdet pitkäkartiset saappaat, mutta niiden perusteella ei osata arvioida edes hänen pituuttaan. Sen sijaan se tiedetään, että hänen puolisonsa Beata Sofia oli lyhyt, mistä kertoo säilynyt hääpuku.

Yhdessä loppuajan kirjassaan pojalleen Carl Olof Cronstedt esittää isällisiä neuvoja. Painottaa tälle, kuinka tärkeää on opiskella kieliä. Hän itse oli omalla aikanaan poikkeus, sillä hän osasi englantia; ei vain ranskaa ja ruotsia, joita siihen aikaan muuten yleisemmin ylhäisten piirissä puhuttiin.

"Cronstedt ilmaisi testamentin tapaisena viimeisenä tahtonaan, että leski saisi asua jakamattomassa pesässä. Ja jos jotain pitää myydä, myytäisiin kiinteää omaisuutta eikä irtaimistoa, jonka joukossa on arvokkaita huonekaluja", Christina Bäcksbacka kertoo.

Kosto vai uskon puute?

Suomenlinna muistaa entistä komendanttiaan varsin vaatimattomasti. Viaporin rakentajan Augustin Ehrensvärddin (1710–1772) muistoille perustettu museo on yksi huone omistettu Carl Olof Cronstedtille. Karun, muutaman neliön suuruisen huoneen päähuonekalu on Bäcksbackojen lahjoittama työpöytä. Seinällä on Cronstedtin ajan merikarttoja ja merelle avautuvan ikkunan kummalla puolella valistusfilosofien patsaita. Seinällä komeilee myös kuva Kustaa III:nneista ja tämän puolisoista Sofia Magdalenasta.

Huoneen toinen ikkuna avautuu Susisaaren linnan pihamaalle, missä on Ehrensvärddin muistolle pystytetty veistos. Väitetään, että pystytti siihen on otettu niistä venäläisistä tykeistä, jotka saatiin sotasaaliiksi Ruotsinsalmen taistelussa.

Löytyykö täältä vastaus kysymykseen, oliko Cronstedt petturi? "Me kerromme museossa kävijöille kaikkien teorian, mitä on esitetty. Emme ota kantaa puoleen emmekä toiseen", kertoo toiminnanjohtaja Timo Uolamo Ehrensvärd-seurasta.

Kuten näkökulmana pidetään kosta kuninkaalle – sitä, että tämä alensi Cronstedtin meriasian valtiosihteeriksi Viaporin komentajaksi. Todisteita tälle ei löydy. Selitykseksi tarjotaan myös näkemystä, jonka mukaan upseerit – Cronstedt mukaan lukien – eivät enää tuossa vaiheessa uskoneet Ruotsin kykyyn puolustautua.

Häviö sai selityksensä

Enää avautuuko parin vuosisadan takainen arvoitus Herttoniemen karta-

nossa, parinkymmenen ajominuutin päässä Helsingin keskustasta? Kartanon idyllisine puistoinen ja pihakennuksineen on kuin vehreä keidas keskellä epämääräistä, täyteen rakennettua asuin- ja liiketila-alueita.

Keltainen, kaksikerroksinen, uusklassisen tyylinen päärakennus seisoo paikalla, missä ennen Cronstedtin aikaan sijaitsi keramiikkatehdas. Tehtaan huonejärjestys on sanellut myös kartanon huonejärjestyksen.

Päärakennuksen alakerran suuri sali on pyhitetty talon viimeiselle yksityiselle omistajalle, Oulun lääninamreerina toimineen Carl Gustaf Bergbomin pojalle Johan Bergbomille. Hänen aikanaan 1800-luvun lopulla kartanoon kuului 800 hehtaarin maata, 100 lehmää, 40 hevosta, 40 renkiä ja 10 torpparia.

Aamiaispöydässä istunut kartanonherra Johan Bergbom sai surmansa punaisten luodeista marraskuussa 1917. Sisällissodan aikana kartanoa isännöivät punaiset. Bergbomin omaiset lahjoittivat rakennukset ympäristöineen Svenska Odlingens Vänerin ja Helsingfors-yhdistykselle kartanomuseon perustamista varten.

Täytyy nousta kartanon toiseen kerrokseen ennen kuin pääsee Cronstedtin lähelle. Aulassa komeilee Kustaa III:n kokokuva rinnallaan Carl Olof Cronstedt. Yläkerran suureen saliin on koottu Cronstedtin tavaroita. Keskellä salia sijaitseva ruokailupöytä on katettu Davenport-porssiinilla rinnallaan tukholmalaisen hopeaseppien tekemiä aterimia. Siinä seisovat myös ne pari venäläistä kynttiläjalkaa, joista ei kuitenkaan taida olla kyseenalaisen petturuuden selittäjäksi.

Lasivitriniin on koottu pikkutähtihohtia: muun muassa aidon näköinen kopio Kustaa III:n muistosormuksesta, punssimukeja ja Ruotsinsalmen astioita. Pienessä sivuhuoneessa on Cronstedtille kuuluneita kirjoja ja toisessa huoneessa punaisella kankaalla päällystetty vuode, jossa sohaherra lienee ottanut ainakin päivänkoffia. Pöydällä on kopio ikkunankorjauslaskusta vuodelta 1816.

Ikkunasta avautuu näköala ranskalaisytyiseen, barokin ajan mallin mukaan rakennettuun puistoon, joka rajoittuu toiseen, englantilaisytyiseen puistoon. Puistoissa on pari arkkitehti Carl Ludvig Engelin piirtämää huvimajaa.

Elämänsä ehtoon Carl Olof Cronstedt eli eristettyä elämää ja käytti aikansa puistojen rakentamiseen. Kartanon seinällä on piirros talvipuutarhasta, joka tosin jäi vain haaveeksi ja tämän piirroksen asteelle.

Täältäkö vihdoinkin saa vastauksen peruskysymykseen? Kartanon opas Niklas Kullberg toteaa: "Tarvittiin hyvä selitys sille, miksi sota hävitettiin."